

Jana Bělová:

Funerální litina Podbrdsko ve světle kontaktů s centry výroby litiny v Prusku a na Moravě v 19. století

Oponentský posudek disertační práce

Předložená disertační práce je velmi kvalitním výsledkem badatelského úsilí a představuje podstatný přínos k českému výzkumu v dané oblasti umělecké produkce. Jana Bělová uskutečnila důkladný a všestranný výzkum v oblasti uměleckoprůmyslové produkce, která se z různých důvodů dosud vzpírala potřebnému lepšímu poznání. Funerální produkce ještě více než jiné oblasti historické tvorby v litině mohla být posuzována pouze částečně: pro svou kvantitu, rozptyl i stupeň svého dochování či spíše nedochování na hřbitovech. Chyběl tu rovněž základ pro bližší srovnávání tvorby tohoto druhu z různých regionů.

Význam a ovšem i nesnadnost zvoleného tématu souvisejí s tím, že funerální užití patřilo pro litinu k nejfrekventovanějším (byť mnohé prvky, jako zábradlí nebo váza, byly víceúčelové), a zároveň, že litinu lze počítat ve sledované éře k nejčastějším materiálům a technikám funerální tvorby. Funkční i dekorativní prvky, jako např. zmíněné zábradlí nebo váza, byly z více hledisek flexibilnější v litině než v kamenosochařské sériové produkci. Litina ve vybavení náhrobků i při jiných užitích rovněž umožňovala kombinovat a případně obměňovat či variovat jednotlivé prvky způsobem, jaký v kamenosochařství dovoloval jen umělý kámen. Jej navíc překonávala relativní trvanlivostí, a nadto také umožňovala výměnou nápisové destičky nebo přelitím snazší výměnu nápisu než jakákoliv tehdejší kamenosochařská produkce.

Jana Bělová ve své práci zvolila za daného stavu dochování litinových náhrobků či jejich fotodokumentace postup jedině vhodný: vytvořit co nejširší soupis těchto objektů a na jeho základě provést klasifikaci a další interpretaci. Zároveň, pro bližší určení vzorů a případně i zdrojů či provenience získat klíč v co nejúplnější knihovně dobových firemních vzorníků či nabídkových katalogů.

Rovněž časové vymezení práce Jany Bělové na éru největšího rozšíření náhrobní litiny je příhodné: můj někdejší výzkum věnovaný starší náhrobní produkci s pohřby vročenými do roku 1830 v českých zemích zjistil jen několik význačnějších objektů a ojedinělou předlohou dokumentaci.

Přesné vrocení náhrobní litiny, jak zdůrazňuje veškerá příslušná literatura a také Jana Bělová, je v naprosté většině případů nemožné, a to vzhledem k osazení náhrobku obvykle zpožděnému vůči pohřbu i kvůli častým pozměňám v označení hrobů či přenesení výbavy hrobu k jinému hrobu. Na druhé straně ani vrocení pomocí vročených firemních vzorníků není jednoznačné, vzhledem k tomu, že vzorníky zobrazovaly i mnohem starší výrobky.

Při omezených možnostech vročování náhrobní litiny je hlavní důraz v disertační práci položen naopak na provenienci náhrobní litiny resp. užitých vzorů. Autorka následuje a prohlubuje tradiční výzkum působení pruských a moravských sléváren na Podbrdsko, které samo platilo za zdroj litiny pro české vnitrozemí.

Práce Jany Bělové je aktuální, a to nejen v českém badatelském kontextu. Navazuje na současný trend výzkumu sériové produkce uskutečňované podle vzorníků či nabídkových listů, kolujících mezi výrobcí i zákazníky. Nad prototypy litinového vybavení hrobů autorka - zřejmě právem - shrnuje okolnosti jejich tvorby v tom smyslu, že designéři této produkce v éře historismu mezi jednotlivými firmami migrovali, a že vzájemné soutěžení firem nespočívalo natolik ve formách produktu, jako spíše v technologických postupech výroby. Tento argument poněkud snižuje celkový obraz závislosti podbrdské funerální litiny na výše zmíněných vůdčích, středoevropsky významných centrech podobné produkce.

Další detailně rozpracovaná agenda v textu disertační práce Jany Bělové se týká ikonografie a symboliky v náhrobní litině. Práce výborně postihuje relativní přesun důrazu od antických motivů preferovaných v éře novoklasicismu a osvícenství k motivům explicitně křesťanským v éře historismu. Kromě figurálních, nejčastěji drobných reliéfních motivů se tento přesun důrazu projevuje zřejmě i frekvencí symbolických prvků, jako jsou zejména kříže. Typické motivy éry pozdního osvícenství a raného 19. století, urnu a vázu, Bělová označuje jako „nádoby“. Toto neutrální označení je ve shodě s částí příslušné německé literatury a odpovídá situaci, v níž symbolické, dekorativní a místy i funkční prvky nelze podle pouhého tvaru vždy spolehlivě vzájemně odlišit. Také veřejnost sledovaného regionu i období je zřejmě chápala jako tradované vybavení hrobu, bez povědomí o jejich historické genezi a významových implikacích.

Co se týká aparátu připojeného k vlastnímu textu práce, je v něm především zveřejněn a vyhodnocen impozantní soubor vzorníků či nabídkových listů (Vzorníky různého druhu byly nedávno rovněž vyhodnocovány v mezinárodním projektu se spoluprací Umělecko-průmyslového musea v Praze, a také Národní technické muzeum zachraňuje se zvýšenou intenzitou historické položky z firemních archivů, ohrožených stále více skartací.) Dále jde u

Jany Bělové o katalog objektů, „Atlas typů středoevropské funerální litiny“, jehož zpracování je vynikající a objem úctyhodný: jde o 225 položek.

Zde lze nicméně přejít k několika výhradám či spíše diskusním bodům ohledně disertační práce Jany Bělové.

Členění „Atlasu“ objektů je sice celkově příhodné, avšak označení katalogu jako „typy náhrobků“ není přiměřené, protože zahrnuje i další, nesamostatné prvky litinového vybavení hrobů, jako je mřížoví.

Také koordinace katalogu objektů podle sledu hlavního textu je v práci Jany Bělové logickým řešením, nicméně přináší nevýhodu. Sled jednotlivých položek je totiž praktický jako ilustrace textu, ale mísí objekty různé provenience s podbrdskou produkcí, která by při tomto řešení v práci na tuto produkci soustředěnou zasluhovala ještě stručný, od ostatních objektů oddělený soupis.

Větší důraz mohl být v práci Jany Bělové položen na odlišení některých umělecky zvláště kvalitních i technicky či výrobně náročných objektů od běžné produkce.

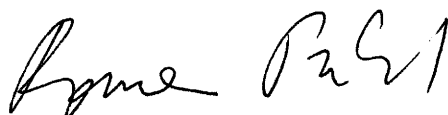
A konečně, větší pozornost mohla být věnována úvaze překračující vlastní sféru litinové produkce, protože litina ve funerální i další tvorbě místy nepochybně využívala i příklady kamenosochařství.

Toto však jsou spíše náměty k diskusi nežli podstatné výhrady.

Jak výše řečeno, tato disertační práce je impozantní nejen rozsahem pojednávaného souboru umělecko-řemeslné tvorby, nýbrž i vysokou kvalitou jejího zpracování. Míru znaleckého smyslu pro detail pojí se schopností pojednat rozsáhlé časové i teritoriální celky. Ve svém úhrnu je práce Jany Bělové podstatným krokem v českém výzkumu novodobých funerálních objektů i litinové produkce vůbec. Kromě toho: dokumentace a zhodnocení tohoto souboru funerální litiny je předpokladem pro nesnadné postupy při jeho památkové ochraně či záchraně jako součásti kulturního dědictví.

Proto – a rovněž z důvodů zmíněných již úvodem tohoto posudku – tuto práci plně doporučuji k obhajobě.

Prof. PhDr. Roman Prahel, CSc.

V Praze 25. března 2012